

PAGRINDINĖS ŠIUOLAIKINIO TERORIZMO IDEOLOGINĖS KRYPTYS

Doktorantas Arūnas Paukštė

Mykolo Romerio universiteto Teisės saugos fakulteto Kriminologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 46 18
Elektroninis paštas crimlogd@mruni.lt

Pateikta 2005 m. vasario 14 d.

Parengta spausdinti 2005 m. gegužės 3 d.

Pagrindinės sąvokos: terorizmas, fundamentalizmas, ideologija, istorija.

S a n t r a u k a

Pirmaisiais XXI amžiaus metais aiškiai išsiskyrė nauja grėsmė žmonijos saugumui – terorizmas. Šis socialinis reiškinys pagal mastą plečiasi ir intensyvėja, o pagal savo turinį įgauna alternatyvaus karo formą.

Susidariusi padėtis verčia imtis skubių prevencijos priemonių, nes tolesnė šio reiškinio plėtra gali turėti katastrofiškų padarinių. Siekiant numatyti prevencijos priemones, nukreiptas į terorizmo neutralizaciją, būtina išsiaiškinti šio reiškinio priežastis, nes prevencijos priemonės pirmiausia turi būti nukreiptos į priežasčių šalinimą.

Tokiems tikslams pasiekti būtina istorinė terorizmo raidos analizė, kuri pateikiama šiame straipsnyje. Jame daugiausia dėmesio skiriama ne teroristinių organizacijų apžvalgai, teroristinių aktų tyrimui, o vieną arba kitą terorizmo rūšį nulėmusių terorizmo ideologijų postulatams, šių ideologijų formavimosi priežastims ir kaitai.

Terorizmas per tūkstantmečius sparčiai vystėsi keisdamas ir savo ideologiją, ir veiklos metodus. Tai yra labai įvairus ir kintantis reiškinys, kuris pastaraisiais dešimtmečiais patyrė itin greitą pažangą. Jei palyginsime 1969 metais nužudytą kairiojo terorizmo ideologą ir strategą Karlosą Marigellą (*Carlos Marighella*) su dabartiniu fundamentalistinio terorizmo šaukliu Osama bin Ladeniu (*Osama bin-Laden*), pamatysime, kad jų požiūriai, ideologija ir veiklos mastai iš esmės yra skirtingi, tačiau juos sieja daugybė bendrų dalykų.

Siekiant nustatyti terorizmo priežastis, nebūtina analizuoti visas terorizmo atmainas, todėl šiame straipsnyje pabandysime panagrinėti pagrindines praėjusiame šimtmetyje susiformavusias terorizmo ideologines kryptis, būtent kairįjį, dešinįjį, nacionalistinį ir religinį terorizmą.

1. Kairysis terorizmas

Kairysis terorizmas paplito visame pasaulyje antrojoje XX amžiaus pusėje ir praktiškai išnyko pradėjus griūti TSRS. Savaiame suprantama, kad komunizmo idėjų „eksportas“ buvo strateginis TSRS, Kinijos, Šiaurės Korėjos, Kubos ir kitų socialistinių valstybių užsienio politikos tikslas, todėl jos tiesiogiai kurdavo ir remdavo kairįjį terorizmą visuose žemynuose. Šešiasdešimtaisiais prasidėjęs Lotynų Amerikoje, kairysis terorizmas vėliau persimetė į Vakarų Europos valstybes, kurių visuomenės buvo laikomos bene stabiliausiomis ir labiausiai apsaugotomis socialine prasme.

Žymiausias kairiojo terorizmo ideologas – Karlosas Marigella. Jis buvo Brazilijos komunistų partijos centrinio komiteto narys, tačiau 1960 metais iš partijos pašalintas „už avantiūristinę – sektantinę veiklą, kairuoliškus išpuolius prieš partiją, taip pat už neatidėliotinos ginkluotos kovos propagandą“

[1, p. 17]. Vėliau K. Marigella tapo San Paulo teroristinės grupės įkūrėju ir vadovu. Jis parašė visame pasaulyje iki šiol naudojamą teroristų vadovėlį – „Trumpas miesto geriljos organizavimo vadovas“ (*Manuel du guérillero urbain*). Jame atskleidžiama kairiojo terorizmo ideologija bei strategija: teroristiniais aktais būtina destabilizuoti valdžios diktatūrą, paskleisti baimę ir chaosą, gyvenimą paversti tikru pragaru. Tada valdžia, neturėdama kitos išeities, įves karinę padėtį, imsis represijų prieš demonstrantus ir streikuojančiuosius, masiškai ir šiurkščiai pažeidinės žmogaus teises. Tokios valdžios reakcijos ir visuotinio chaoso įaudrinta tauta sukils prieš armiją bei policiją, ir tada įvyks socialistinė revoliucija. „Reikia padaryti kaip galima blogiau, kad paskiau būtų daug geriau“ – toks kairiųjų teroristų šūkis. Įdomu tai, kad ši strategija artimai siejasi su garsiuoju Lenino devizu „kuo blogiau, tuo geriau“ ir jo aprašytos revoliucinės situacijos pirmuoju elementu: „kai apačios nebenori toliau taip gyventi, o viršūnės nebesugeba toliau taip valdyti“ [2, p. 2]. Suprantama, tokia padėtis neįmanoma demokratinėje valstybėje, todėl „revoliucinę situaciją“ bandyta sukurti teroristiniais metodais.

„Kairieji revoliucionieriai“ jautė didelę neapykantą „buržuaziniam pasauliui“ ir siekė jį sunaikinti vardan to, kad ant griuvėsių galėtų statyti „aukščiausio teisingumo“ visuomenę. Natūralu, kad jie neturėjo platesnio gyventojų palaikymo, bet savo ambicijomis siekė didelių ir greitų permainų. Tai juos stūmė smurto link, ir tas smurtas buvo nukreiptas visų atžvilgiu: ir valdžios atstovų, ir tą valdžią palaikančios tautos.

Vakarų Vokietijoje septyniasdešimtųjų pradžioje itin išgarsėjo „Raudonosios Armijos frakcija“ (*Rote Armee Fraktion*) Tai buvo masinių jaunimo protestų laikai, kai Vokietijos studentai protestavo prieš viską: prieš priespaudą, prieš nacistus, prieš komunistus, prieš karą Vietname ir panašiai. Tai buvo hipių, rokenrolo (*rock'n'roll*) ir sekso revoliucijos amžius. Masinius protestus dažnai lydėjo smurtas: riaušės, praeivių patyčios, padegimai, vandalizmas. Ekstremaliausiai nusiteikusieji ėmė rengti teroristinius aktus, kuriuos grindė neapykantos esamai padėčiai – nesitaikstymo su „kiaulių visuomene“ motyvais.

1971 metais vokiečių žurnalistė Ulrikė Meinhof (*Ulrike Meinhof*), sekdamą K. Marigello pavyzdžiu, išleido brošiūrą „Miesto geriljos koncepcija“ (*Konzept Stadtguerilla*). Joje rašoma, kad pasaulyje subrendo revoliucinė situacija, todėl būtina sukurti pasaulinę ginkluotą organizaciją – Raudonąją Armiją. Šios organizacijos tikslas – terorizmo metodais priversti parlamentinį režimą parodyti savo tikrąjį veidą, išaiškinti „fašistus“ valdžios struktūrose, armijoje, policijoje, nes šios „kiaulės“ neišvengiamai įves šalyje karinę padėtį. Teroristiniai aktai ir propaganda pažadins dirbančiuosius ir šie, susibūrę į tarptautinę Raudonąją Armiją, sukels pasaulinę revoliuciją [1, p. 62].

Panaši ideologija matyti Italijos „Raudonosiose brigadose“ (*Brigate rosse*), Prancūzijos „Tiesiajame veiksme“ (*Action Directe*), Japonijos „Raudonojoje armijoje“ (*Nihon Sekigun*) ir kitose pasaulio kairiosiose teroristinėse organizacijose.

2. Dešinysis terorizmas

Dešiniojo terorizmo išradėjas ir neabejotinas lyderis – Adolfas Hitleris, kuris visame pasaulyje paskleidė arijų rasės pirmenybės ir jos gryninimo idėjas. Daugelis ultradešiniųjų teroristinių organizacijų iki šiol propaguoja fašizmą. Taigi šių teroristų taikinyje dažniausiai atsiduria kairieji ir liberalieji politikai, jų organizuojamos politinės akcijos, imigrantai iš Afrikos arba Rytų, žydai, homoseksualai ir kt.

Nors nacizmas Antrojo pasaulinio karo metu buvo su šaknimis išrautas net nesigilinant į jo priežastis, dešiniųjų teroristinė ideologija išliko iki šių dienų, o jos pasekėjai darosi vis aktyvesni po pasikėsinimų į jų atstovaujamas vertybes. Pavyzdžiui, po rugsėjo 11-osios teroristinių aktų ultradešinieji Didžiosios Britanijos Esterio mieste prie mečečių išdėliojo kiaulės galvas, o musulmonai elektroniniu paštu gavo daugybę grasinančio pobūdžio laiškų [3, p. 197]. Beje, dešinysis ekstremizmas turi šalininkų ir Lietuvoje: Mindaugo Murzos vadovaujama profašistinė Nacionaldemokratų partija 2002 metais gavo net 4 vietas Šiaulių savivaldybėje, Lietuvoje veikia apie 100 narių turinti skinheadų grupotė [4, p. 23]. Be to, išanalizavę 2001 metų tarptautinio traukinio nuvertimo Neveronyse baudžiamąją bylą, pamatysime, kad joje yra nepatvirtintų duomenų apie tai, kad ši akcija – protestas prieš kairiųjų lyderio Algirdo Mykolo Brazausko atėjimą į valdžią [5].

Iš dešiniojo terorizmo ideologų verta paminėti Anglijos „Šventojo Georgo lygos“ (*St. George League*) įkvėpėją Osvaldą Mosli (*Oswald Mosli*), kuris propagavo teigiamus nacionalsocialistų bruožus, taip pat vokiečių ideologą Frydhelmą Busę (*Friedhelm Busse*), kurio tikslas – sukurti „vokiečių žemėje pirmą pasaulyje radikalią – demokratinę ir antiimperialistinę valstybę, peržiūrėti ir panaikinti Niunbergo proceso sprendimus“. Jis A. Hitlerį skelbė „didžiuoju politiku, kokie gimsta tik kartą per tūkstantmetį“ [3, p. 250].

Dešinysis terorizmas dažnai nukreiptas prieš kairįjį. Paradoksalu tai, kad jų strategija labai panaši. Pavyzdžiui, Italijos ultradešinieji 1969 m. balandžio 18 d. slaptame susirinkime, kurio dalyviai iki šiol nežinomi, sukūrė „įtampos strategiją“. Jos esmė – teroristiniais aktais sukelti visuomenės sumaištį ir paniką valstybėje iki tokio lygio, kad visuomenė nebegalėtų toleruoti netvarkos. Tokioje situacijoje fašistinio perversmo forma valdžią paimtų diktatorius, kuris, vykdydamas „tvirtos rankos“ politiką, išgelbėtų naciją nuo komunizmo, korupcijos, nusikalstamumo ir visų kitų bėdų. Iš esmės taikant tą pačią strategiją, siekiama skirtingų tikslų: vienur – darbo žmonių revoliucija ir socializmas, kitur – karinis perversmas ir diktatūra.

Būtent tokia ideologija vadovavosi daugelis dešiniųjų teroristinių organizacijų: Didžiosios Britanijos „Nacionalinis socialistų judėjimas“ (*National Socialist Movement*), JAV „Tvarka“ (*The Order*), Italijos „Naujoji tvarka“ (*Ordine Nuovo*), Vokietijos „Hofmano karinė – sportinė grupė“ (*Hoffman Military Sports Group*) ir kitos.

Išskirtinė savo veikslių mastu ir motyvacija laikoma prancūzų „Slaptoji ginkluotoji organizacija“ (*Organisation de l'Armée Secrète*), kuri garsi tuo, kad įvykdė net 13 pasikėsinimų prieš šalies prezidentą Šarlį de Golį. Jis teroristams labiausiai neįtikėjo dėl to, kad 1962 metais suteikė nepriklausomybę Alžyriui, kuris Prancūzijoje buvo laikomas ne paprasta kolonija, o valstybės dalimi – pietine provincija, tapusia namais daugiau kaip 2 milijonams prancūzų.

3. Nacionalistinis terorizmas

Tai bene plačiausiai paplitusi terorizmo rūšis, kurią galima rasti beveik visuose etninio pobūdžio konfliktuose. Jo ideologija labai paprasta: siekiant atgauti nepriklausomybę, iškovoti autonomiją, arba atvirksčiai: aukoti vieną tautą dėl kitos, naudojamas smurtas priešiška laikomos tautos atstovų atžvilgiu. Abiejų kryptių nacionalistinio terorizmo pėdsakų galima rasti ir Lietuvos istorijoje: Medininkų žudynės, tilto per Bražuolės upelį sprogdinimas.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad nutraukti tokį terorizmą daugeliu atveju labai paprasta: suteikti okupuotai tautai nepriklausomybę ir problema bus išspręsta. Toks sprendimo modelis pasaulyje plačiai taikytas suteikiant nepriklausomybę daugybei buvusių valstybių kolonijū. Jis teoriškai galimas ir Čėčėnijos atveju, tačiau Rusija šioje situacijoje neturi tam politinės valios dėl savo imperinių ambicijų. Šios ambicijos būtų stipriai pažeistos, nes suteikus nepriklausomybę Čėčėnijai, jos gali siekti visos Šiaurės Kaukazo bei kitos Rusijos okupuotos tautos.

Keblī situacija išlieka ir Šiaurės Airijoje, kurioje 55 proc. gyventojų – protestantų pasisako už pasilikimą Jungtinės Karalystės sudėtyje, o 45 proc. – katalikų – už susijungimą su Airijos Respublika [6]. Susidariusi įtampa dėsningai perauga į masines riaušes dar ir dėl to, kad protestantai kasmet rengia tradicines eitynes 1690 metų protestantų Viljamo III vadovaujamos kariuomenės pergalės prieš kataliko Džeimso II kariuomenę proga. Šios eitynės nusidriekia ir per katalikų kvartalus, jas lydi pergalės dainos, katalikus įžeidžiančios replikos, po to – muštynės, buteliai su padegamuoju skysčiu, o galiausiai iš slėptuvių ištraukiami ginklai. Tokių eitynių uždrausti taip pat neišeina, nes jos yra ilgamžė tradicija. Katalikai taip pat turi savo tradicinius paradus.

Šioje situacijoje aktyviai veikia dar nuo 1905 metų įkurta ir katalikų interesams atstovaujanti „Airijos Respublikos armija“ (*Irish Republican Army*), arba IRA, bei įvairios šios teroristinės organizacijos atšakos. Beje, protestantai taip pat turi savo teroristines organizacijas, tokias kaip „Olsterio savanorių pajėgas“ (*Ulster Volunteer Force*), „Olsterio gynybos asociaciją“ (*Ulster Defence Assosiation*), kurios žudo katalikus ir jų pačių susektus „Airijos Respublikos armijos“ narius [7].

Kita žymi nacionalistinė teroristinė organizacija Europoje – „Baskų valstybė ir laisvė“ (*Euskadi ta Askatasuna*), arba ETA, kuri siekia atkurti nepriklausomą baskų valstybę Euskadiją. Ją sudarytų trys Šiaurės Ispanijos provincijos ir pietų Prancūzijos Navaros regionas. 1979 metais po referendumo baskams suteikus autonomiją, ši teroristinė organizacija nebeturi jokio tautos palaikymo ir iš esmės virto kriminaline struktūra, kuri plėšia bankus, grobia įkaitais niekuo dėtus žmones ir daro panašaus pobūdžio nusikaltimus.

Šiuo metu pasaulyje dar tebeegzistuoja daugybė nacionalistinio pobūdžio teroristinių organizacijų: Kurdų darbo partija Turkijoje (*Kurdistan Workers' Party*) ir Šiaurės Irake, Indijos Chalistano sikhų teroristinės organizacijos, Šri Lankos „Tamilų tigrū“ (*Liberation Tigers of Tamil Eelam*), Prancūzijos „Korsikos nacionalinio išlaisvinimo frontas“ (*National Front for the Liberation of Corsica*) ir pan.

Dėmesio vertas šiuo metu ypatingą reikšmę pasaulio stabilumui turintis Izraelio ir Palestinos konfliktas. XI a. pr. m. e. senovės žydų gentys Palestinos teritorijoje įkūrė Izraelio – Judėjos karalystę, kuri gyvavo iki V a. pr. m. e. Vėliau Palestinos žemė buvo okupuota daugybę kartų, tapo Romos imperijos, vėliau – Osmanų imperijos dalimi.

1917 m. Palestiną okupavo Didžioji Britanija, kuri užsienio reikalų ministro Arturo Džeimso Balfuro (*Arthur James Balfour*) deklaracijoje, adresuotoje žydų bendruomenės lyderiui lordui Rotšildui (*Rothschild*), įsipareigojo Palestinoje „įkurti nacionalinius namus žydų tautai“ [8]. Paskelbus šią rezoliuciją, į Palestiną prasidėjo masinė žydų imigracija, tačiau čia tuo metu gyveno Palestinos arabai, kurie nenorėjo palikti savo gimtinės. Taip prasidėjo arabų ir žydų konfliktas. 1920–1939 metais įvyko net penki Palestinos arabų sukilimai, kurių metu reikalauta suteikti Palestinei nepriklausomybę ir nutraukti žydų imigraciją į šią šalį. Šiuos sukilimus numalšindavo britų okupacinė armija kartu su žydų karinėmis organizacijomis.

1948 m. gegužės 14 d. Izraelis Vakarų Palestinos teritorijos dalyje paskelbė nepriklausomybę. Nuo tada Izraelį net tris kartus buvo užpuolę jį supančių arabų valstybių koalicijos, tačiau žydai sugebėjo ne tik apsiginti, bet ir išplėsti savo valstybės teritoriją.

Konfliktų metu Izraelio teritoriją paliko apie 720 000 arabų, kurie įsikūrė pabėgėlių stovyklose Libano, Sirijos ir Jordanijos teritorijose. Čia jie yra apsistoję ir iki šiol yra įsitikinę, kad taip jie gyvena laikinai – kol grįš į savo gimtinę. Iš aplinkinių arabų valstybių į Izraelį imigravo ir įsikūrė nuolat gyventi apie 600 000 žydų [9].

1964 m. arabų lyderių pasitarime buvo nutarta įkurti „Palestinos išsivadavimo organizaciją“, kuri turėjo tikslą partizaninio karo ir terorizmo metodais sunaikinti Izraelį, išvyti iš jo teritorijos žydus ir įkurti Palestinos valstybę. Ši organizacija sujungė visas ekstremistines arabų grupuotes, o 1969 m. jos lyderiu tapo radikalaus sparno FATH lyderis Jasiras Arafatas. Palestinoje ir Izraelį supančiose valstybėse susiformavo daugybė teroristinių organizacijų: „Abu Nidalo organizacija“, HAMAZ, „Palestinos islamiškasis džihadas“, „Liaudies frontas už Palestinos išsivadavimą“, „Palestinos išsivadavimo frontas“ ir kt. Terorizmas Izraelyje tapo kasdieniu reiškiniu ir tokia padėtis išlieka iki šiol.

Įdomu tai, kad nuolatinis smurtas Izraelyje skatina ir nukentėjusiosios šalies smurtą: šios valstybės vyriausybė priėmė sprendimą fiziškai naikinti arabų teroristus. Tokiam sprendimui vykdyti, kai 1972 m. Miuncheno olimpiadoje buvo nužudyti Izraelio sportininkai, sukurta speciali antiteroristinė komanda „Dievo kerštas“ (*Mivcah Eohlim*). Pirmas šios komandos uždavinys – sunaikinti visus, kas prisidėjo prie Miuncheno teroristinio akto. Komandai buvo pateiktas 16 tokių įtariamųjų sąrašas, o jau 1978 m. nė vieno iš šių asmenų nebuvo tarp gyvųjų [1, p. 233].

Ypač įdomus teroristinis aktas – 1995 m. Izraelio premjero Icchako Rabino (*Yitzhak Rabin*) nužudymas, kurį įvykdęs 25 metų žydų ekstremistas Igal Amir (*Yigal Amir*) savo veiksmus motyvavo tuo, kad premjeras „norėjo atiduoti mūsų šalį arabams“ [10].

4. Religinis terorizmas

Visos pasaulio religijos skatina mylėti bei gerbti žmones. Negana to, nekaltų žmonių žudymas visose religijose pripažįstamas kaip viena iš sunkiausių nuodėmių.

Nepaisant to, religijos naudojimas teroristinėje ideologijoje – užtikrintas ir patikrintas ėjimas. Žmogus, tikėdamas vienokiu arba kitokiu dievu, tiki juo akiai ir yra pasirengęs vykdyti bet kokius „dievo“ paliepimus, perduodamus dievo žodžio skleidėjais pasivadavusių mesijų. Čia veikia paprasta taisyklė: akiai tikintis žmogus – geriausias įrankis net ir pačiuose niekingiausiuose darbuose.

Religija paremta žmonių tikėjimu. Ji nesiremia neginčijamais faktais, todėl gali būti lengvai interpretuojama, tuo naudojasi terorizmo idėjų propaguotojai, iškreipdami jų interpretuojamos religijos esmę.

Nagrinėjant religinio terorizmo apraiškas, daugiausia dėmesio reikėtų skirti vadinamajam islamiškajam terorizmui, nes jis yra aktualiausias ir šiuo metu kelia didžiausią grėsmę. Kairiojo, dešiniojo ir nacionalistinio terorizmo priežastys gana lengvai suvokiamos. Islamiškasis terorizmas daugeliui yra *terra incognita*.

Norint suvokti islamiškojo terorizmo priežastis, būtina pradėti nuo istorinės Rytų ir Vakarų santykių apžvalgos ne tik dėl objektyvumo, bet ir dėl to, kad musulmonai istoriją tiesiogiai sieja su religijos dogmomis.

Pirmiausia reikia įsigilinti į tam tikrus islamiškojo pasaulio suvokimo skirtumus: musulmonų religija nėra atskirta nuo pasaulietinės valdžios ir nuo pasaulietinio gyvenimo. Ji yra viską apimanti, nes nuo pat susikūrimo susieta su visomis gyvenimo sritimis: valdžia, mokslu, gyvenimo būdu, o svarbiausia – su pačia lygybės, teisingumo ir vieningumo principais kuriama bendruomenė (*umma*), kuri musulmonų pasaulyje yra viena pagrindinių vertybių, o jos gerovė – kiekvieno musulmono tikslas. Islamas skelbia, kad bendruomenės klestėjimas ir nuopuoliai tiesiogiai priklauso nuo to, kaip giliai jos nariai atsidavę Dievui ir kaip laikosi Pranašo perduoto Aukščiausiojo žodžio. Korane buvo pažadėta, kad visuomenė, kuri paklūsta apreikštai Dievo valiai, visada turi lydėti sėkmė [11, p. 190–191].

Mohomedo apreiškimai šimtmečius labai tiksliai pildydavosi: VII amžiuje tik susiformavusi musulmoniška bendruomenė iškart sukūrė stiprią ir solidarią valstybę, kuri sėkmingai išsiplėtė nuo Ispanijos iki Himalajų. Islamiškasis pasaulis turėjo ne tik triuškinančią karinę galią, bet ir stebėtinai aukštą kultūrą, kuri rėmėsi pliuralizmu ir tolerancija okupuotoms tautoms. Šis klestėjimas buvo neginčijamas istorinis įrodymas musulmonams, kad Dievas globoja jo keliu sekančią bendruomenę. Ne paisant kai kurių nuopolių, islamo šalininkus neregėta sėkmė lydėjo iki pat XVIII amžiaus pradžios, t. y. daugiau nei tūkstantį metų!

XVI amžiuje, lyginant su Rytai laikytos atsilikusiomis, Vakarų visuomenės pradėjo dideles reformas. Jos į pirmą vietą iškėlusios laisvės, demokratijos ir tolerancijos idėjas bei skirdamos daug dėmesio mokslinei pažangai, sukūrė naujo tipo civilizaciją, kuri leido Vakarams vyrauti visame pasaulyje. Negana to, šių laimėjimų Europos visuomenės pasiekė tuo metu, kai atskyrė religiją nuo pasaulietinio gyvenimo ir taip išlaisvino pažangą nuo stabdančio konservatyvizmo. Dar daugiau – šios bendruomenės nususuko nuo praeities vertybių ir drąsiai žvelgė į ateitį, tuo tarpu tokie požiūriai buvo svetimi ir nepriimtini musulmonų bendruomenei, savo klestėjimą siejusiai su visišku atsidavimu Dievui ir puoselėjusiai VII amžiuje gyvenusio Pranašo vertybes.

Minėtu atveju suveikė istorinis dėsnis – pažangi, ieškanti ir naujoves realizuojanti visuomenė ima plėstis konservatyviosios sąskaita. Pažangiosios Vakarų visuomenės plėtra vyko itin sparčiai visomis kryptimis. Jau XVIII amžiuje pradėtas kolonizavimo procesas tiesiogiai palietė kone visas islamo žemes. XX amžiaus viduryje musulmonų valstybės tiek atsiliko, kad net ateistinė Tarybų Sąjunga sugebėjo aneksuoti šiaurines musulmonų teritorijas ir ėmė vykdyti jose gyvenančių musulmoniškųjų tautų genocidą. Europiečiai kolonizuotose šalyse taip pat siekė savanaudiškų tikslų: gauti pigių žaliavų ir išlaikyti rinką savo prekėms. Taigi vietos ekonomika neturėjo perspektyvų ne tik dėl konservatyvaus gyventojų požiūrio į naujoves, bet ir dėl diskriminuojamos padėties. Išėities Rytų valstybės taip pat negalėjo rasti, nes jos, būdamos okupuotos, nevaldė savo likimo.

Visą musulmonų nuoskaudų puokštę papildė kolonizatorių atvirai demonstruotas požiūris į juos kaip į antrarūšę rasę. Dažnai be skrupulų buvo niekinama ne tik ateiviams nesuvokiama vietos kultūra, bet ir religija. Tai tūkstantmečio pakantumo krikščioniškajai religijai tradicijas puoselėjusiems musulmonams buvo itin skausminga.

Net ir vėliau atgavusios nepriklausomybę Rytų valstybės išgyveno ekonominę priklausomybę. Vakarai ir toliau kontroliavo daugiausia pajamų duodančias verslo sritis, tokias kaip naftos ir dujų pramonė. Prie viso to prisidėjo XX amžiuje kilę kariniai konfliktai, iš kurių ypatingą reikšmę turėjo Vakarų remiamo Izraelio ir Palestinos susidūrimas.

Šių konfliktų ir jų fone besivystančio terorizmo priežastis kartais bandoma aiškinti religijų priešprieša arba tiesiog islamo agresyvumu. Tačiau pats islamas nepropaguoja smurto „eksporto“, Korane įsakmiai teigiama, kad „tikėjimas jėga neskleidžiamas“ [12, 2:257]. Net žodis „islam“ (*Islam*) etimologiškai susijęs su žodžiu „taika“ (*salam*) [13, p. 62]. Korane yra daug nuostatų, draudžiančių agresyvų karą, tačiau kartu jame aiškiai įtvirtintos nuostatos, pateisinančios saviginą [12, 2:194, 5:65, 22:39–40].

Vis dėlto islamas kūrėsi didžiųjų arabų užkariavimų laikais, todėl jis turi tam tikro karingumo elementų, net ir reglamentuodamas santykius su kitatikiais ar netikinčiaisiais. Pavyzdžiui, Koranas byloja: „Kovokite su tais Raštą gavusiais žmonėmis, kurie netiki nei Dievu, nei Paskutine diena, su tais, kurie nemano esą uždrausta tai, ką uždraudė Dievas ir jo Pasiuntinys, su tais, kurie nesilaiko tikrojo tikėjimo, kol jie pagaliau nusižemins ir atsipirks pagalvės mokesčiu (*džizija*), duodamu iš savo rankų“ [12, 9:29].

Šiandien skaitant tokios Korano nuostatos atrodo grėsmingai, bet žinant islamo atsiradimo ir formavimosi aplinkybes, šios idėjos buvo gana pažangios istoriniu požiūriu. Juk užkariautos bendruomenės buvo nebenaikinamos, o apmokestinamos. Suprantama, kad užkariauti kitatikiai nebuvo verti pasitikėjimo, todėl negalėjo eiti karinės tarnybos, o jiems valdyti ir užkariautoms teritorijoms ginti reikėjo lėšų. Šie kitatikių mokesčiai stipriai papildydavo iždą, todėl ankstyvaisiais amžiais atsivertimas į islamą apskritai nebuvo skatinamas [13, p. 84].

Čia būtina atkreipti dėmesį į tai, kad islamas neneigia anksčiau susikūrusių monoteistinių religijų, ypač judaizmo ir krikščionybės (nes tuo metu tik šios monoteistinės religijos Arabijos pusiasalyje tebuvo žinomos). Koranas skelbia, kad Alachas (tiesioginis vertimas – Dievas) yra vienas, o Mahomadas – tik paskutinysis jo pranašas, aiškiausiai perdavęs viešpaties valią. Jo mokymas nesiskiria nuo ankstesnių to paties Dievo pranašų: Abraomo, Mozės, Dovydo, Saliamono arba Jėzaus [12, 2:129–132, 61–66]. Pats Koranas neneigia ankstesnių rašytinių dievo žodžių – Evangelijos ir Toros, todėl visi monoteistai laikomi „raštą gavusiais žmonėmis“. Korane skelbiama: „Nesiginčykite su ankstesniųjų apreiškimų žmonėmis, nebent labai mandagiai, jei tarp jų būtų stipriai linkusių į blogį, ir sakykite:

„Mes tikime tuo, kas mums buvo pranešta iš aukštybių, ir tuo, kas buvo jums pranešta; nes mūsų Dievas ir jūsų Dievas yra vienas ir tas pats, ir Jam mes [visi] atsiduodame“ [12, 29:46].

Istorija rodo, kad musulmonai globojo visus monoteistinių religijų atstovus, nors negalima neigti ir buvusių konfliktų, kurie dažniausiai irgi buvo nulemti ne religinių skirtumų, o istorinių aplinkybių. Musulmonų neapykanta žydams atsirado tik Palestinos teritorijose įkūrus Izraelio valstybę. Netgi „Siono išminčių protokolai“ atklydo iš krikščioniškojo pasaulio, nes patys musulmonai tokių tradicijų neturėjo.

Skaitant Koraną galėtų susidaryti įspūdis, kad jis gana kontraversiškas: neretai vieni jo teiginiai prieštarauja kitiems. Tai suprantama, nes Mahomedas nebuvo teologas. Jis gyveno konkrečiu istoriniu laikotarpiu, jo „apreiškimai“ atspindėjo besikeičiančias to meto aktualijas. Šiuolaikiškai aiškinant islamą galimos įvairiausios interpretacijos, kurios, net ir būdamos priešingos, ras pagrindimą Korane. Šios interpretacijos, arba doktrinos (*mazhabu*), tarpusavyje neretai konkuruoja, o pavojingiausia – fundamentalaus islamo kryptis.

Beje, fundamentalizmas nėra išskirtinis islamo reiškinys – jis žinomas visose religijose. Iš tiesų fundamentalizmas islame atsirado daug vėliau nei krikščionybėje arba judaizme. Dėsninga yra tai, kad pirmosios fundamentalizmo apraiškos pastebėtos būtent JAV, nes fundamentalizmas – natūrali bet kokios religijos reakcija į naujoves, prie kurių ši religija nesugeba prisitaikyti.

Beje, fundamentalizmas visada kiek atsilieka nuo reformų, nes pirmiausia religija bando prisitaikyti prie naujovių, o tai padaryti nepavykus, linkstama radikalizacijos link. Pavyzdžiui, pirmasis būtinumo reformuoti musulmoniškąją visuomenę idėjas masėms ėmė skleisti jaunas mokytojas, Musulmonų brolijos įkūrėjas, Hasan al Bana (*Hassan al-Banna 1906–1949*), kuris, Sueco kanalo zonoje pamatęs prabangiai gyvenančius britus, iki ašarų susijaudino dėl kontrasto su vargingomis egiptiečių darbininkų lūšnomis [11, p. 193]. Hasan al Bana suprato, kad musulmonai turi perimti Vakarų technologiją, mokslą ir socialinius institutus, tačiau tai, jo nuomone, turi būti daroma neatsiejamai nuo tikėjimo, kuris turi išlaikyti savo senąsias tradicijas. Vėliau dalis Musulmonų brolijos narių tapo teroristais, todėl ši organizacija buvo uždrausta.

Fundamentalizmas reiškia visišką nusivylimą vykdomomis moderniomis reformomis, kai jos praktikoje neduoda teigiamų rezultatų daugeliui žmonių. Šis nusivylimas turi agresyvumo požymių, nes modernizacija dažnai atitraukia žmones nuo tradicijų ir nuo jų šaknų. Nesugebėjusios prisitaikyti prie naujovių visuomenės modernioje aplinkoje lieka tarytum be savo namų. Tai kelia pasipiktinimą ir norą grįžti į savo senąjį pasaulį. Beje, dabartinėje Lietuvoje taip pat labai ryškus nostalgijos sovietiniams laikams sindromas, ypač kaimo vietovėse, kurios nesugebėjo pasiekti tokio modernumo kaip sostinės gyventojai.

Panašūs procesai vyko ir islamo žemėje: visuomenė susiskirstė į modernią ir atsilikusią. Laikui bėgant toks susiskirstymas peraugo į neapykantą. Šioje srityje pastebimas kitas įdomus reiškinys: tokiais pagrindais susiskirsčiusi visuomenė ima nekęsti antrosios savo pusės daug labiau nei išorės priešų, šiuo atveju Vakarų. Galime sakyti, kad islamiškojo terorizmo aktai yra daug dažnesni islamo žemėje, o ne Vakaruose.

Dabartiniai musulmonų fundamentalistai savo idėjų pateisinimą randa ir istorinėse islamo doktrinos. Pirmasis gryniosios islamo tradicijos šalininkas buvo Ahmadas ibn Hanbalas (780–855), kuris skelbė būtinybę griežtai laikytis Korano žodžio ir Pranašo paveldo. Žymiausias hanbalitų atstovas viduramžiais buvo Ibn Taimyja (1263–1328), kuris buvo ryškus kraštutinio paradiškumo šalininkas islamo teisėje. Nors hanbalitai aktyviai skleidė savo pažiūras Irane ir Irake, jų mokyklos centras įsitvirtino Vidurio Arabijoje. Čia Ibn Taimyjos idėjas XVIII amžiuje atgaivino Mahomedas ibn Abd al Vahabas (*Muhammad ibn Abd Wahhab*) (1703–1787). Jo šalininkai vahabitai, remiami Vidurio Arabijos Saūdų (*Sa'ūd*) klanu, laikėsi jokių nuolaidų nepripažįstančio hanbalizmo ir atmetė bet kokias „naujoves“ [13, p. 72]. Saudo Arabijoje iki šiol uždraustas alkoholis, azartiniai žaidimai, moterys visiškai atskirtos nuo pasaulietinio gyvenimo (nors to nebuvo Mahomedo laikais).

Pirmasis musulmoniškojo fundamentalizmo šauklys buvo Jama'at-i Islami partijos Pakistane įkūrėjas Abū'Ala Maudūdi (Abū'Ala' Mawdūdi 1903–1979). Jis pirmasis ėmė skelbti džihadą prieš kolonializmą ir Vakarų nemokšišumą, godumą ir amoralumą, įvardijamą specialiuoju terminu *jahiliyya* (*jahiliyya*), kuris tradicinėje islamo istoriografijoje vartotas ikiislamiškajam Arabijos laikotarpiui apibūdinti.

Vis dėlto pagrindinis grynojo islamo šalininkas ir tikrasis islamo fundamentalizmo įkūrėjas yra Egipte gyvenęs Sajid Kutb (*Sayyid Qutb 1906–1966*), kuris *jahiliyya* pavadino ne tik užsienio priešus, bet ir pasaulietines Vidurio Rytų valstybes, o džihadą iki mirties paskelbė kiekvieno musulmono pareiga. Jis, iš esmės iškraipydamas Korano mokymą ir istoriją, skelbė, kad kiekvienas musulmonas

privalo atsiriboti nuo pasaulietinės visuomenės (kaip Mahomedas įvykdė hidžrą iš Mekos į Mediną), o tada pradėti žiaurų džihadą [11, p. 208].

Taip buvo sukurta specifinė islamo fundamentalistų ideologija, viską apimančios taisyklės individams ir valstybėms, susiduriančioms su pokyčiais ir žlugdymu. Ji mokė, kad kiekvienas musulmonas privalo gyventi pagal Koraną, vadovautis Mahomedo mokymu ir grįžti prie pradinio, grynojo (fundamentalistinio) islamo. Socialinę gerovę ir mokslo pažangą islamo valstybės turi pasiekti pačios, o ne skolintis iš Vakarų pasaulio. Islamo visuomenės kūrimas reiškia dalyvavimą šventajame kare už tikrąjį islamą, kuris dabar yra apsuptas nemokšiško, godumo ir amoralumo. Musulmoniškos vyriausybės, nesugebančios įvesti religinės teisės – šariato ir tikrojo islamo, yra tokia pati *jahilija*, kaip ir nuo kryžiaus karų laikų islamą paniekinę Vakarai [14, p. 52–53].

Musulmonai fundamentalistai yra įsitikinę, kad jų religijai kilęs pavojus. Jai kelia grėsmę ne tik Izraelio fizinė intervencija, bet ir ištvirkęs vakarietiškas gyvenimo būdas. Islamą, jų įsitikinimu, galima išsaugoti vieninteliu būdu: užgrobiančią musulmoniškose valstybėse ir įvedant jose religinę valdžią, paremtą šariatu. Būtent grįžimas prie senojo islamo tiesų grąžins musulmonų žemes į senovės aukso amžių (Arabų kalifato laikus), išgelbės nuo atsilikimo, dėl kurio kaltinamas Vakarų pasaulis. Šiuo metu tokio pobūdžio valstybės jau sukurtos Irane ir Sudane, anksčiau – Afganistane. Kitose arabų valstybėse fundamentalistai yra opozicijoje, o kai kur – jų statusas nelegalus, tačiau visame arabiškajame pasaulyje jie neabejotinai turi didelę įtaką.

Svarbu yra ir tai, kad istoriškai susiformavusiame musulmonų pasaulyje nacionalinis identitetas neturi tokios didelės reikšmės kaip religinis. Paties Mahomedo tikslas buvo po tikėjimo vėliava suvienyti visas Arabijos pusiasalio gentis į vieningą bendruomenę, kurioje baigtųsi tarpusavio karai ir įsivertų taika.

Tarptautinio grynojo islamo versijai didelį postūmį turėjo ir JAV, kurios sumanė fundamentalaus islamo energiją panaudoti prieš TSRS įtaką Vidurio Azijoje ir prieš sovietų invaziją į Afganistaną. Tada Centrinė žvalgybos valdyba dalyvavo verbuojant modžahedus, juos apginkluojant ir apmokant teroristinės taktikos. Taip parengtos tarptautinės karingųjų musulmonų pajėgos išvyko iš Afganistano galingosios Tarybų Sąjungos kariuomenę, o paskiau atsisuko prieš kitą „agresorių“ – Izraelį ir jo sąjungininkus – Didžiąją Britaniją bei JAV.

Nemažą impulsą islamiškojo terorizmo plėtrai turėjo 1991 metų Persijos įlankos karas, kurio metu per mėnesį trukusias JAV ir Didžiosios Britanijos raketines atakas prieš Iraką įvairiais paskaičiavimais žuvo nuo 100 000 iki 250 000 civilių [15].

Fundamentalistai įsitikinę, kad Palestina, Afganistanas ir Irakas, kuris išsidėstęs šventojoje Babilono žemėje, – tai jau trys Vakarų okupuotos valstybės, o islamas skelbia, kad prieš bet kokį įsibrovėlį į islamo žemes turi būti skelbiamas džihadas – šventa musulmono pareiga, nepaisant jo tautybės ir pilietybės. Daugybė musulmonų vykdo šiuos paliepimus – iš viso pasaulio jie masiškai plūsta į Iraką kovoti dėl jiems šventos žemės išlaisvinimo.

Terorizmo ideologai, tokie kaip Osama bin Ladenas, čia pat pareiškia: „žudyti amerikiečius ir jų sąjungininkus – civilius ir karius – yra kiekvieno musulmono pareiga. Jis turi tai daryti bet kurioje šalyje, kur įmanoma tai padaryti, vardan Šventosios žemės išlaisvinimo iš priespaudos, vardan svetimų armijų išvijimo iš islamo žemių“ [16, p. 46]. Tai jie motyvuoja visagalio Alacho žodžiais: „ir kovok prieš visus netikinčiuosius, lygiai taip, kaip jie visi kovoja prieš tave“ [12, 9:36].

Radikalieji musulmonai lengvai priima tokius raginimus, todėl daugelyje musulmoniškų valstybių susikūrė galybė teroristinių organizacijų: Abu Sajaf (*Abu Sayyaf*) Filipinuose, Al Kaidos (*al-Queda*) tinklas visame pasaulyje, Ansar al-Islam (*Ansar al-Islam*) Irake, Ginkluota islamo grupė (*Armed Islamic Group*) Alžyre ir panašiai.

Išvados

Straipsnyje atlikta šiuolaikinių teroristinių ideologijų analizė rodo, kad jos gali būti sukurtos iškreipiant bet kokių įsitikinimų sistemą: patriotiškumo, religinių jausmų, politinių pažiūrų.

Terorizmo ideologijos yra labai skirtingos, tačiau joms visoms būdinga vienoda strategija: smurtaujant nekaltų žmonių atžvilgiu įbauginti visuomenę ir taip pasiekti savo tikslo. Ši strategija yra universali, ir tai yra visų teroristų bendrybė: pradedant kairiaisiais, baigiant dešiniaisiais.

Nepaisant terorizmo strategijos absurdiškumo ir žiaurumo, vertybės, už kurias kovoja teroristai, yra protu suvokiamos ir logiškai paaiškinamos pasitelkiant istorinį pažinimo metodą, analizuojant geopolitinę situaciją, jos kaitą, taip pat suvokiant elementarius žmogiškuosius jausmus. Tai leidžia teigti, visiškai nepateisinant terorizmo, kad jo priežastys gali būti nustatytos ir suvoktos, o iš čia ir svarbiausia išvada – šalinant terorizmo priežastis, galima išvengti ir paties reiškinių.

LITERATŪRA

1. **Кожушко Е. П.** Современный терроризм: Анализ основных направлений. – Минск: Харвест, 2000.
2. **Сокова Е.** On The Benefits Of Studying History, The Center for Russian and Eurasian Studies, 1998.
3. **Требин М. П.** Терроризм в XXI веке. – Минск: Харвест, 2003.
4. **Kiaulakis G.** Dešinysis ekstremizmas šiandieninėje Lietuvoje. – Vilnius, 2002.
5. **Vaudžiamoji** byla Nr. 20–9–017–01.
6. **Darby J.** Northern Ireland: The background to the Peace Process by John Darby. – Belfast, 2003.
7. **The Northern Ireland Conflict (1968 to the Present)**, CAIN Web Service, 2004-09-03, <http://cain.ulst.ac.uk/index.html>
8. **Balfour Declaration 1917**, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/balfour.htm>
9. **History of Izrael & "Palestine"**, 2004-09-04, <http://www.masada2000.org/historical.html>
10. **CNN Word News**, November 6, 1995. 2004-09-02, <http://www.cnn.com/WORLD/9511/rabin/funeral/wrap/index.html>
11. **Amstrong K.** Islamas: trumpa istorija. – Vilnius, 2003.
12. **Koranas.**
13. **Schimmel A.** Islamo įvadas. – Vilnius, 2001.
14. **Esposito J. L.** Unholy War: Terror in the Name of Islam. – New York, 2002.
15. **Walker J.** The Cause of Terrorism, 2004-09-02, <http://www.nobeliefs.com/terrorism.htm>
16. **Barker J.** The No-Nonsense Guide to Terrorism. – Oxford, UK, 1988.

The Definition of Terrorism

*Doctoral Candidate Arūnas Paukštė
Mykolas Romeris University*

Keywords: terrorism, fundamentalism, ideology, history.

SUMMARY

The beginning of the XXI century obviously demonstrated a new threat to human security – terrorism. This social phenomenon has been extending its scope and has been intensifying, and by its content is acquiring the form of alternative war.

The situation presses for urgent measures of prevention, as a further development of the phenomenon may lead to catastrophic results. In order to work out preventive measures aimed at neutralization of terrorism, it is imperative to find out the reasons of the phenomenon, as the preventive measures must be firstly targeted at elimination of the reasons.

In order to attain these goals, it is necessary to conduct historical analysis of development of terrorism. This article deals with the aforementioned analysis. Main focus is not on the review of terrorist organizations, nor on research of terrorist acts, but on the postulates of terrorist ideologies, which predetermine one or another kind of terrorism.

The article deals with the left, the right, the nationalistic and the religious terrorism ideologies. The terrorism ideologies are analyzed by the review of the historical context of their establishment and development, by discussing their essence, motives, the reasons of appearance of such ideologies and spreading. With respect to relevance and complexity, main focus of the work is the religious terrorism; however, it is presented on the plane of all kinds of terrorism.

The conducted research shows that terrorist ideologies may be established by the distortion of any system of belief: patriotism, religion, political views, etc. Terrorism ideologies are very different, but they all have an identical strategy: violence against innocent people is employed to terrify the community and thus to attain one or another goal matching a specific ideology. This strategy is universal and it is a generality of all terrorists.

The article drives at the conclusion that, despite the absurdity and cruelty of the terrorism strategy, the values, for which terrorists fight, are perceptible by mind and can be logically explained with the help of historical method of cognition, by analysis of geopolitical situation, its change, cultural, religion, economic criteria, as well as by going into elementary human feelings. It can be stated, without justifying of terrorism, that its reasons are objective, existing in reality, therefore can be understood and identified. This leads to another conclusion – a real possibility to eliminate the reasons of terrorism, i.e. to conduct prevention of the phenomenon.